

ROBERT GRAVES

**NEZAPOMENUTELNÉ PŘÍBĚHY
PRO MODERNÍ ČTENÁŘE**

**ŘECKÉ
MÝTY**

Robert Graves

LEDA

PŘEDMLUVA

Od té doby, co jsem v roce 1958 přepracoval *Řecké mýty*, jsem si znovu na základě nových fakt promýšlel opilého boha Dionýsa, Kentaury s jejich rozporuplnou pověstí o moudrosti a rozpustilosti a podstatu božské ambrózie a nektaru. Tyto náměty jsou si značně blízké, protože Kentaury uctívali Dionýsa, jehož divokému podzimnímu svátku se říkalo Ambrosia. Už nevěřím tomu, že když mainady pobíhaly v záchvatu zuřivosti po kraji, trhaly na kusy zvířata nebo děti (viz mýtus 27f) a chlubily se potom, že putovaly do Indie a zpátky (viz 27c), byly pouze pod vlivem opojných účinků vína nebo břečťanového piva (viz 27,3). Důkazy shromážděné v mé knize *Co jedli Kentaury* (Cassell and Co., 1958, str. 319–343) naznačují, že Satyrové (příslušníci kmene s totemem kozla), Kentaury (příslušníci kmene s totemem koně) a jejich ženy mainady používali tyto nápoje k tomu, aby spláchli sousta drogy mnohem silnější, totiž syrové houby jménem *Amanita muscaria*, která vyvolává halucinace, nesmyslné výtržnosti, věstecké vidiny, příliv milostné touhy a pozoruhodné fyzické síly. Po několika hodinách této extáze následuje naprostá otupělost; tento jev by mohl vysvětlit příběh o Lykúrgovi, který pouhým volským bodcem obrátil na útěk opilou dionýsovskou armádu složenou z mainad a Satyrů po jejich vítězném návratu z Indie (viz 27e).

Na etruském zrcadle je *Amanita muscaria* vyryta u Ixionových nohou: byl to thesalský heros, který pojídal ambrózii u jednoho stolu s bohy (viz 63b). Několik mýtů (viz 102, 126 atd.) zapadá do mé teorie o tom, že tuto houbu jedli jeho potomci Kentaury; a podle některých historiků ji později požívali severští *zuřivci*, aby jim v boji dodala bezohledné síly. Dnes věřím, že ambrózie a nektar byly opojné houby. *Amanita muscaria* určitě, ale je možné, že také jiné, zvláště malá útlá houba *Panaeolus papilionaceus*, která roste na hnoji a vyvolává neškodné a velmi příjemné halucinace. Trochu podobná houba se objevuje na atické váze mezi kopyty

Kentaura Nessa. Bohové, jimž byly v mýtech ambrózie a nektar vyhrazeny, byli zřejmě posvátné královny a králové předklasického období. Tantalův zločin (viz 108c) spočíval v tom, že tento král porušil tabu a pozval prosté lidi, aby se s nimi o svou ambrózii rozdělil.

Když doba posvátných královen a králů v Řecku minula, ambrózie se zřejmě stala posvátným prvkem eleusínských, orfických a jiných mystérií, spojovaných s Dionýsem. Ať tomu bylo jakkoliv, účastníci přísahali, že zachovají v tajnosti, co pijí a jedí, měli nezapomenutelné vidiny a byla jim přislíbena nesmrtelnost. Ambrózie, kterou jako odměnu dostávali vítězové olympijského běžeckého závodu, kdy už vítězství neznamenovalo královský titul, byla jasně náhražkou: byla to směs jídel, jejichž počáteční písmena, jak dokazují v knize *Co jedli Kentauři*, dávala řecké slovo *houba*. Předpisy na nektar a na *kykeon*, nápoj s příchutí máty, jehož se Déméter napila v Eleusíně, obdobně dávají slovo *houba*.

Ochutnal jsem osobně halucinogenní houbu *Psilocybe*, božskou ambrózií, kterou od nepaměti užívají indiáni kmene Masatéků z mexické provincie Oaxaka, slyšel jsem kněžku vzývat Tlaloka, boha hub, měl jsem nadpřirozená vidění. A tak z celého srdce souhlasím s R. Gordonem Wassonem, americkým objevitelem tohoto prastarého rituálu, že evropské představy o nebi a pekle mohly být odvozeny z obdobných mystérií.

Tlaloka zplodil blesk; Dionýsa rovněž (viz 14c); a v řecké lidové slovesnosti, podobně jako u Masatéků, je také blesk zárodkem všech hub, kterým se v obou jazycích příslověčně říká *pokrm bohů*. Tlaloc nosil korunu spletenou z hadů; Dionýsos také (viz 27a). Tlaloc měl útulek pod vodou; Dionýsos také (viz 27e). Divošský zvyk mainad trhat obětí hlav (viz 27f a 28d) může představovat alegorii posvátných hub a jejich hlav – v Mexiku totiž nohu houby nikdy nejedli. Dočítáme se, že posvátný argejský král Perseus začal uctívat Dionýsa (viz 27i) a pojmenoval Mykény po muchomůrce (angl. toadstool, ropuší stolec), kterou na místě našel a z ní vytryskl proud vody (viz 73r). Tlaloc měl ropuchu ve značce; Argos také; a z úst Tlalokovy ropuchy na fresce v Tepentitle tryská proud vody. V jakém období však existoval kontakt mezi evropskou a středoamerickou kulturou? Tyto teorie vyžadují další výzkum, a proto jsem svá zjištění do textu tohoto vydání nezačlenil. Každá odborná pomoc při řešení tohoto problému bude vysoce oceněna.

1

PELASGICKÝ MÝTUS O STVOŘENÍ SVĚTA

a) Eurynomé, bohyně všech věcí, povstala na počátku nahá z Chaosu, a protože nenašla pro nohy pevnou oporu, oddělila od oblohy moře a tančila osamělá na jeho vlnách. Tančila směrem k jihu a vítr, který se za ní zvedal, vypadal, že je něčím novým a svébytným, s čím by bylo možné začít tvořit svět. Otočila se, uchopila ten severní vítr, třela jej v dlaních a hle – byl tu veliký had Ofion. Eurynomé tančila, aby se zahřála, tančila divočeji a divočeji, až se Ofiona zmocnil chtíč, ovíjel se kolem těch božských údů, a nakonec neodolal a musel se s ní spojit. Severní vítr, kterému také říkají Boreas, totiž oplodňuje; proto se kobyly často otáčejí zadkem k větru a rodí hříbata bez účasti hřebce.¹ Stejně počala i Eurynomé.

b) Vzala pak na sebe podobu holubice, seděla na vlnách a v příslušné době vyseděla vejce všehomíra. Na její příkaz se Ofion kolem vejce několikrát obtočil, až potom, už vysezené, prasklo vedví. Vyhrnuly se z něho všechny věci, které existují – děti bohyně Eurynomé: Slunce, Měsíc, planety, hvězdy a země s horami a řekami, stromy, rostlinami a živočichy.

c) Eurynomé a Ofion se usadili na hoře Olympu, kde Ofion rozhněval bohyni tvrzením, že svět je jeho dílem. Bez otálení mu vykopl zuby, zranila ho patou na hlavě a zahнала ho do temných děr pod zemí.²

¹ Plinius Starší: *O přírodě* IV 35 a VIII 67; Homér: *Ilias* XX 223.

² Z tohoto předhelénského mýtu se v řecké literatuře dochovaly jenom ubohoučké zlomky, největší u Apollónia Rhodského: *Argonautika* I 496–505 a u Tzetzta: *O Lykofrónovi* 1191; ale lze jej tušit v orfických mystériích, rekonstruovat (viz výše) z *Berosiánského zlomku* a z foinických kosmogonií citovaných Filónem Byblijským a Damaskiem; podle kanaánských prvků v hebrejském výkladu o stvoření; podle Hygina (*Báje* 197 – viz 62a); podle boiótské legendy o dračích zubech (viz 58,5); a podle raného rituálního umění. Že se všichni Pelasgové zrodili z Ofiona, naznačuje jejich společná oběť, slavnost Pelória (Athénaios XIV 45, 639–40); Ofion byl totiž Pelór, „zázračný had“.

d) Bohyně pak stvořila sedm hvězdných mocností a každé přidělila Titánku a Titána. Theiu a Hyperióna Slunci; Foibu a Atlanta Měsíci; Diónu a Kria planetě Marsu; Métidu a Koia planetě Merkuru; Themidu a Eurymedonta planetě Jupiteru; Thetidu a Ókeana Venuši; Rheiu a Krona planetě Saturnu.³ Prvním člověkem byl však Pelasgos, praotec Pelasgů. Povstal z arkadské půdy a po něm ještě další, které Pelasgos naučil stavět chýše, jíst žaludy a šít z prasečích kůží jednoduchý oděv, jaký ještě dnes nosí chudí lidé na Euboii a ve Fókidě.⁴

1. V tomto archaickém náboženském systému nebyli dosud bohové ani kněží, pouze všemocná bohyně a její kněžky. Ženské pohlaví vládlo a muž byl jeho vystrašenou obětí. Otcovství nebylo v úctě, početí bylo přičítáno větru, stravě z bobů nebo náhodnému spolknutí hmyzu; dědictví bylo matrilineární a hadi byli považováni za přetělení zemřelých. Pod jménem bohyně Eurynomé (široko daleko bloudící) uctívali Měsíc v úplňku; její sumerské jméno bylo Iahu (vznešená holubice); tento titul přešel později na Jehovu v roli Stvořitele. A právě v podobě holubice ji Marduk pokaždé symbolicky rozpoltil na babylonských oslavách jara, když slavnostně uváděl nový světový řád.

2. Ofion nebo Boreas představuje hada-demiurga z hebrejského a egyptského mýtu; v raném středomořském umění je bohyně neustále zobrazována v jeho společnosti. Ze země zrození Pelasgové, kteří snad tvrdili, že pocházejí z Ofionových zubů, byli původně možná neolitickým lidem s malovanou keramikou; přišli na řecký poloostrov z Palestiny kolem roku 3500 př. n. l. a první Řekové, kteří o sedm set let později přitáhli z Malé Asie přes Kyklady, našli Peloponés obsazený právě těmito Pelasgy. Později se jména Pelasgové používalo ve volnějším smyslu pro všechny předhelénské obyvatele Řecka. Například Euripides (citovaný Strabónem: V 2,4) zaznamenává, že Pelasgové přijali po příchodu Danaa a jeho padesáti dcer do Argu jméno Danaové (viz 60f). Výtky týkající se jejich prostopášného chování (Hérodotos: VI 137) se pravděpodobně vztahují k sexuálním orgiím, obvyklým před příchodem Řeků. V téže

³ Homér: *Ilias* V 898; Apollónios Rhodský II 1232; Apollodóros I 1,3; Hésiodos: *Zrození bohů* 133; Stefanos z Byzantia *sub* Adana; Aristofanes: *Ptáci* 629 ad.; Clemens Římský: *Kázání* VI 4,72; Proklos: *K Platonovu Timaiovi* II, 307.

⁴ Pausanias VIII 1, 2.

pasáži Strabón říká, že poblíž Athén žili lidé známí jako Pelargoi (čápi); snad to byl jejich totemový pták.

3. Titáni (vládcové) a Titánky měli své protějšky v rané babylonské a palestinské astrologii, kde představovali božstva nadřazená sedmi dnům posvátného planetárního týdne; do Řecka je mohla přinést kanaánská nebo chetitská kolonie, která vznikla na Isthmu u Korintu ve 2. tisíciletí př. n. l. (viz 67,2), nebo dokonce první Heladové. Ale když byl v Řecku kult Titánů zrušen a sedmidenní týden se přestal v oficiálním kalendáři objevovat, uváděli někteří autoři, že je jich dvanáct, snad aby se jejich počet shodoval s počtem znamení ve zvěrokruhu. Hésiodos, Apollodóros, Stefanos z Byzantia, Pausanias a jiní citují odlišné seznamy jejich jmen. V babylonském mýtu byli vládcové těchto planet všichni muži, s výjimkou Beltis, bohyně lásky: Šamaš, Sín, Nergal, Bel, Beltis a Nihib; ale v germánském týdnu, který si z východního Středomoří vypůjčili Keltové, v protikladu k Titánům vládly Titánky nad nedělí, úterým a pátkem. Můžeme-li usuzovat podle božského statutu Aiolových synů a dcer, spojených do manželských dvojic, (viz 43,4) a podle mýtu o Niobě (viz 77,1), bylo asi rozhodnuto, dříve než systém došel z Palestiny do předhelénského Řecka, přidělit každému Titánovi Titánku, aby tak byly zabezpečeny zájmy bohyně. Ale zanedlouho byl počet čtrnáct snížen na sedm a byla v něm zastoupena obě pohlaví. Oblasti působení planet vypadaly takto: Slunce přinášelo světlo; Měsíc sloužil kouzlům, Mars růstu, Merkur moudrosti, Jupiter právnímu řádu, Venuše lásce, Saturn míru. Řečtí astrologové se zařídili podle babylonských a planety přidělili Héliovi, Seléně, Hermovi (nebo Apollónovi), Diovi, Afrodité a Kronovi; latinské ekvivalenty názvů Měsíce a planet slouží dodnes jako základ pro názvy dnů ve francouzštině, italštině a španělštině.

4. Nakonec – řečeno jazykem mýtu – Zeus spolkl Titány, včetně své vlastní předchozí podoby, protože Židé v Jeruzalémě uctívali transcendentního Boha, který v sobě spojoval mocnosti všech těchto nebeských těles; tato teorie byla symbolicky vyjádřena sedmiramenným svícem a Sedmi sloupy moudrosti. Na sedmi sloupech postavených sedmi jmenovaným tělesům u Koňské hrobky ve Spartě byly podle Pausania prastaré ozdoby (Pausanias: III 20, 9) a existovalo zde možná nějaké spojení s egyptskými obřady, které Pelasgové přejali (Hérodotos: III 57). Ne-ní jisté, zda si tuto teorii vypůjčili Židé od Egyptanů nebo opačně; ale tzv. Zeus z Héliopole, o němž ve své knize *Zeus* (I 570–76) pojednává

A. B. Cook, měl znaky egyptského boha a vpředu na svém rouchu nesl jako ozdobu bysty sedmi planetárních mocností a vzadu obvykle bysty zbývajících Olympanů. Jedna bronzová socha tohoto boha se našla u Tortosy ve Španělsku, jiná u Byblu ve Foinikii. Na mramorové stěle z Marseille najdeme bysty šesti planet a jednu úplnou postavu Herma – tomu je také mezi bystami vždy přidělováno přední místo, pravděpodobně jako zakladateli astronomie. Podobně tvrdil v Římě Quintus Valerius Soranus, že Zeus je transcendentní bůh, ačkoliv týden se zde nezachovával tak jako v Marseille, Byblu a (pravděpodobně) v Tortose. Planetární mocnosti nesměly nikdy ovlivnit oficiální kult Olympanů, protože byly považovány za neřecké (Hérodotos: I 131) a tedy i nevlastenecké: Aristofanův Trygaios říká (*Mír* 403 ad.), že Měsíc a „ten starý darebák Slunce“ už zase kují pikle, aby Řecko zaprodaly do rukou perských barbarů.

5. Pausaniovo tvrzení, že Pelasgos byl prvním člověkem, zachycuje skutečnost, že v Arkádii přežívala neolitická kultura do klasického období.

2

HOMÉRSKÝ A ORFICKÝ MÝTUS O STVOŘENÍ SVĚTA

a) Někteří lidé tvrdí, že všichni bohové a všichni živí tvorové vznikli v proudu Ókeanu, který tvoří kolem světa pás, a že matkou všech jeho dětí byla Téthys.¹

b) Orfikové však praví, že se Vítr dvořil černokřídlé Noci, bohyni, před níž cítí bázeň i Zeus,² a ta že snesla v lůnu Temnoty stříbrné vejce.

¹ Homér: *Ilias* XIV 201.

² *Tamtéž*: XIV 261.

Z toho vejce se vylíhl Erós, kterému někteří říkají Fanés, a uvedl celý svět do pohybu. Erós byl hermafrodit, měl zlatá křídla, a protože měl čtyři hlavy, řval někdy jako lev, bučel jako býk, jindy syčel jako had nebo bečel jako beran. Noc, která mu dala jméno Erikepaios a Prótozenos Faethón³, s ním žila v jeskyni a sama představovala trojici: Noc, Řád, Spravedlnost. Před jeskyní seděla matka Rheia, před níž nebylo úniku, a přivolávala hrou na mosazný bubínek pozornost k proroctvím bohyně. Fanés stvořil zemi, oblohu, Slunce a Měsíc, ale trojjediná bohyně nad světem vládla, dokud její žezlo nepřeslo na Úrana.⁴

1. Homérský mýtus je verzí pelagického příběhu o stvoření (viz 1,2), protože Téthys vládla nad mořem jako Eurynomé a Ókeanos tvořil kolem světa pás jako Ofion.

2. Orfický mýtus je další verzí, byl však ovlivněn pozdním mystickým učením o lásce (Erós) a teoriemi o správném vztahu obou pohlaví. Stříbrné vejce Noci představuje Měsíc, stříbro je totiž měsíční kov. V podobě Erikepaia (ten, který se pase na vřesu) je bůh lásky Fanés (ten, který odhaluje) hlasitě bzučící nebeskou včelkou, synem Velké bohyně (viz 18,4). Úl byl studován jako ideální stát a potvrzoval představu o zlatém věku, kdy ze stromů kapal med (viz 5b). Mosazný bubínek bohyně Rheie měl zabránit včelám, aby si dělaly hnízda na nesprávném místě, a měl zahánět zlé duchy, podobně jako napodobené bučení býků při mystériích. Jako Prótozenos Faethón (prvorozený světloňoš) představuje Fanés Slunce, z něhož orfické učinili symbol světelného zdroje (viz 28d), a jeho čtyři hlavy se shodují se zvířecími symboly pro čtyři roční období. Podle Macrobia ztotožnila kolofónská věštitelna tohoto raného Fana s transcendentním bohem Iao: Zeus (beran) – jaro; Hélios (lev) – léto; Hádes (had) – zima; Dionýsos (býk) – Nový rok. Žezlo Noci přešlo na Úrana s příchodem patriarchátu.

³ *Orfické zlomky* 60, 61 a 70.

⁴ *Tamtéž*: 86.

3

OLYMPSKÝ MÝTUS O STVOŘENÍ SVĚTA

a) Na počátku všech věcí se matka Země vynořila z Chaosu a ve spánku porodila syna Úrana. Hleděl na ni laskavě z hor, oplodňoval deštěm její tajné skuliny a ona rodila trávu, květiny a stromy s příslušnými zvířaty a ptáky. Tentýž déšť způsobil, že řeky tekly a kotliny se naplňovaly vodou; tak vznikla jezera a moře.

b) Její první děti, storucí obři Briareós, Gyges a Kottos, měly podobu napůl lidskou. Pak se objevili tři divocí jednoocí Kyklópové, stavitelé obrovských staveb a mistři kovářského řemesla, kteří žili nejprve v Thrákii, později na Krétě a v Lykii.¹ S jejich syny se Odysseus setkal na Sicílii.² Jmenovali se Brontes, Steropes a Arges a v podzemí sopky Etny sídlili jejich duchové, protože je samotné zabil Apollón, aby pomstil Asklépiovu smrt.

c) Libyjci však tvrdí, že se před Storukými narodil Garamas, a když povstal z nížiny, nabídl prý matce Zemi obět' v podobě sladkých žaludů.³

1. Tento patriarchální mýtus o Úranovi byl oficiálně přijat v olympském náboženském systému. Úranos, jehož jméno dostalo později význam *obloha*, získal své postavení praotce pravděpodobně díky tomu, že byl ztotožňován s pastýřským bohem Varunou, jedním z ariánské božské trojice; jeho řecké jméno je však maskulinum od Urana (královna hor, královna léta, královna větrů nebo královna divokého skotu), označení bohyně v její letní orgiastické podobě. Úranův sňatek s matkou Zemí zachycuje raný vpád Helénů do severního Řecka, který umožnil Varunovu

¹ Apollodóros I 1–2; Euripides: *Chrysispos*, citovaný Sextem Empirikem, 751; Lucretius I 250 a II 991 ad.

² Homér: *Odysseia* IX 106–566; Apollodóros III 10,4.

³ Apollónios Rhodský IV 1493 ad.; Pindaros *Zlomek* 84, ed. Bergk.

lidu tvrdit, že Úranos je praotcem národů, které zde našli, i když zároveň přiznávali, že je synem matky Země. Apollodóros zaznamenává opravenou variantu, v níž se Obloha a Země postavily proti sobě v boji na život a na smrt a potom se znovu spojily v lásce: zmiňuje se o tom Euripides (*Moudrá Melanippé*, zlomek 484, ed. Nauck) a Apollónios Rhodský (*Argonautika* I 494). Nesmiřitelný boj je určitě odkazem na střetnutí zásad matriarchátu a patriarchátu, které vpád Helénů způsobil. Gyges (zrozený ze země) má i tvar gigas (obr), a obři jsou v mytologii spojováni s horami v severním Řecku. Briareós (silný) byl také nazýván Aigaión (*Ilias* I 403) a jeho národem mohli být libyjské Thrákové, jejichž kozí bohyně Aigis (viz 8,1) dala jméno Egejskému moři. Kottos byl předkem Kottyů a dal jim své jméno. Uctívali bohyni Kotytó a šířili její kult z Thrákie po celé severozápadní Evropě. Tyto kmeny jsou popisovány jako storuké, snad proto, že jejich kněžky byly organizovány v padesátičlenných kolegiích podobně jako Danaovny a Néreovny; snad proto, že muži byli organizováni ve stočlenných skupinách jako nejstarší Římané.

2. Kyklóповé, jak se zdá, byli cechem dávných heladských kovářů, kteří zpracovávali bronz. Kyklóps znamená kruhooký, a kováři byli pravděpodobně tetováni na čele soustřednými kruhy na znamení úcty ke Slunci, z něhož pocházel oheň v jejich výhni; Thrákové se tetovali až do klasického období (viz 28,2). Soustředné kruhy tvoří součást tajemnosti kovářského umění: při tepání mis, přilb nebo rituálních masek se kovář řídil takovými kruhy, vyznačenými kružítkem kolem středu plechového kotouče, který opracovával. Jediné oko Kyklópů pocházelo také z toho, že kováři si často chrání jedno oko klapkou proti odlétávajícím okujím. Totožnost Kyklópů upadla později v zapomenutí a mytografové umístili s dávkou fantazie jejich přízraky do nitra Etny, aby vysvětlili oheň a kouř, který vystupoval z kráteru (viz 35,1). Mezi Thrákií, Krétou a Lykií existovalo úzké kulturní spojení; Kyklóповé pravděpodobně ve všech těchto zemích zdomácněli. Raná heladská kultura se rozšířila také na Sicílii, ale je docela dobře možné, že přítomnost Kyklópů na Sicílii může vysvětlit i skutečnost, že tam byla sepsána *Odyseia* (jak to poprvé naznačil Samuel Butler; viz 170b). Jména Brontes, Steropes a Arges (hrom, blesk a jas) jsou pozdní.

3. Garamas je předek libyjských Garamantů, kteří přijali jeho jméno a sídlili v oáze Džado na jih od Fezzánu. V roce 19 př. n. l. je podmanil římský vojevůdce Balbus. Byli prý kušitsko-berberského plemene a ve

2. století n. l. je ovládli matrilineární Lemta–Berberové. Později splynuli s původním černošským obyvatelstvem na jižním břehu horního Nigeru a přijali jejich jazyk. Udrželi se dodnes v jediné vesnici pod jménem Koromantse. Garamante je odvozeno ze slov *gara*, *man* a *te* a znamená lidé státu Gara. Gara je asi bohyně Kér nebo Q're nebo Kár (viz 82,6 a 86,2), která dala jméno Kárům i jiným národům a byla spojována se včelařstvím. Jedlé žaludy, základní potravina starověkého světa do doby, než je nahradilo obilí, rostly v Libyi. A Ammónovo garamantské sídliště bylo spojeno se severořeckým sídlištěm v Dódóně náboženským svazkem, který vznikl, jak tvrdí Flinders Petrie, možná už ve 3. tisíciletí př. n. l. Obě místa měla svůj posvátný starý dub, z něhož se věštilo (viz 51a). Hérodotos popisuje Garamanty jako národ sice mírný, ale velmi mocný, který pěstuje datlové palmy, obilí a dobytek (IV 174 a 183).

4

DVA FILOZOFICKÉ MÝTY O STVOŘENÍ SVĚTA

a) Někteří říkají, že nejdříve byla Tma a ze Tmy že vznikl Chaos. Ze spojení Chaosu a Tmy vznikla Noc, Den, Erebos a Vzduch. Ze spojení Noci a Erebu vznikla Záhuba, Stáří, Smrt, Vražda, Zdrženlivost, Spánek, Sny, Spor, Bída, Trápení, Msta, Radost, Přátelství, Lítost, tři sudičky a tři Hesperidky. Ze spojení Vzduchu a Dne vznikla matka Země, Obloha a Moře. Ze spojení Vzduchu a matky Země vznikla Hrůza, Úskok, Zlost, Zápolení, Lži, Přísahy, Pomsta, Nezřízenost, Svár, Smlouva, Zapomnění, Strach, Pýcha, Boj. Také Ókeanos, Métis a ostatní Titáni, Tartaros a tři Erinye neboli Lítice. Ze spojení Země a Tartaru vznikli Giganti.

b) Ze spojení Moře a jeho Řek vznikly Néreoovny. Ale lidé do té doby nebyli žádní, až je se souhlasem bohyně Athény uhnětl Prométheus a dal

jim podobu bohů. Použil k tomu hlínu a vodu z fókidského Panopeu a Athéna jim vdechla život.¹

c) Jiní praví, že se Bůh všech věcí – ať už to byl kdokoli – zjevil náhle v Chaosu, oddělil zemi od nebe, vodu od země a horní vzduch od spodního. A když tak oddělil živly, vhodně je uspořádal, jak dnes jsou. Rozděлил zemi na pásma, z nichž některá učinil velmi horká, jiná velmi studená, jiná mírná. Uhnětl zemi do rovin a pohoří a pokryl ji trávou a stromy. Nad ni umístil otáčivou oblohu, ozdobil ji hvězdami a určil čtyřem větrům stanoviště. Zabydlil také vodu rybami, zemi zvířaty, oblohu Sluncem, Měsícem a pěti planetami. A nakonec udělal člověka. Ten jediný ze všech živočichů zvedá tvář k nebi a pozoruje Slunce, Měsíc a hvězdy – není-li skutečně pravda, že lidské tělo udělal z vody a hlíny Prométheus, syn Iapetův, a že duši poskytly některé bludné božské živly, které přežily od prvního Stvoření světa.²

1. V Hésiodově *Zrození bohů*, na němž je první z těchto filozofických mýtů postaven, je seznam abstrakt porušen Néreoivami, Titány a Giganty, protože básník považuje za nutné je zahrnout. Tři sudičky a tři Hesperidky zastupují trojjedinou Měsíční bohyni v jejím spojení se smrtí.

2. Druhý mýtus, který nacházíme pouze v Ovidiovi, si Řekové vypůjčili až později z babylonského *Eposu o Gilgamešovi*; jeho úvod totiž vypráví, jak bohyně Aruru stvořila prvního člověka, Eabani, z kusu hlíny. Ale ačkoli v té době už Zeus vládl celému světu po mnoho staletí, byli mytografové nuceni připustit, že Stvořitelem všech věcí byla přece jen Stvořitelka. Židé, dědici pelagického nebo kanaánského mýtu o stvoření, byli obdobně na rozpacích. V *Genesi* se vznáší ženský Duch boží nad vodami, i když nesnese vejce všehomíra; a Evě, matce všeho živého, je přikázáno zranit hadovu hlavu, i když ten nemusí zalézt do díry až do zániku světa.

3. Podobně v talmudské verzi o stvoření světa vytvoří archanděl Michael – Prométheův protějšek – Adama z prachu, ne však na příkaz Matky všech věcí, ale na příkaz Jehovův. Jehova potom vdechne Adamovi život a dá ho Evě, která stejně jako Pandóra přinese na lidi zlo a neštěstí (viz 39j).

¹ Hésiodos: *Zrození bohů* 211–32; Hyginus: *Báje*, úvod; Apollodóros I 7,1; Lúkianos: *Prométheus na Kavkaze* 13; Pausanias X 4,3.

² Ovidius: *Proměny* I–II.

4. Řečtí filozofové rozlišovali mezi člověkem stvořeným Prométheem a mezi nedokonalými lidmi, kteří povstali z hlíny, byli pak zčásti vyhubeni Diem a ostatní spláchla deukalionská potopa (viz 38c). Velice podobné rozlišení najdeme i v *Genesi* VI 2–4, mezi syny božími a dcerami mužů, které se za ně provdaly.

5. Tabulky s Gilgamešovým eposem jsou pozdní a dvojsmyslné. Tvrdí se zde, že všemu dala tvar Skvělá matka Prázdnoty. Aruru je jenom jeden z mnoha přídomeků této bohyně. Základním tématem je vzpoura nových, patriarchálních bohů proti jejímu matriarchálnímu řádu, který je popisován jako jeden veliký zmatek. Marduk, bůh města Babylonu, přemůže nakonec bohyni, která na sebe vzala podobu mořského hada Tiámat; nestoudně je potom oznámeno, že rostliny, zemi, řeky, zvířata, ptáky a lidstvo stvořil jen on a nikdo jiný. Tento Marduk byl bůžek, který se vyškrábal nahoru, avšak nároky na porážku Tiámat a stvoření světa si před ním dělal už bůh Bel. Bel je maskulinum od Bel-ili, sumerské bohyně Matky. Zdá se, že se v Mezopotámii, stejně jako všude jinde, odehrál přechod od matriarchátu k patriarchátu tak, že se proti královně vzepřel její druh, kterému předtím svěčila výkonnou moc. Dovolila mu totiž, aby používal její jméno, oděv a posvátné předměty (viz 136,4).

5

PĚT LIDSKÝCH VĚKŮ

a) Někdo popírá, že lidi stvořil Prométheus nebo že by lidé vznikli z hadích zubů. Říkají, že je Země zrodila sama od sebe, zvláště z atické půdy, jako své nejlepší plody¹, a že první se u jezera Kópajského v Boiótii objevil Alalkomeneus, dokonce ještě dřív, než existoval Měsíc. Radil

¹ Platón: *Menexenos* 6–7.

Diovi při roztržce s Hérou a vychovával Athénu, když byla ještě malé děvčátko.²

b) Tito lidé patřili k pokolení, kterému se říká zlaté. Vládl jim Kronos a žili bez starostí a námahy, jedli jenom žaludy, divoké plody a med, který kapal ze stromů, pili ovčí a kozí mléko, nikdy nezestárli, hodně tancovali a smáli se. Smrt pro ně nebyla horší než spánek. Všichni už odešli, ale jejich duchové žijí dál jako strážci krásných venkovských zákoutí, nosí lidem štěstí a chrání spravedlnost.

c) Po nich přišlo stříbrné pokolení, které jedlo chléb a jež stvořili rovněž bohové. Muži byli ve všem podřízeni matkám a neodvažovali se neuposlechnout, ačkoliv se dožívali i sta let. Byli hádaví a nevědomí, bohům nikdy neobětovali, ovšem alespoň mezi sebou neválčili. Zeus je všechny vyhladil.

d) Po nich přišlo pokolení bronzové, které spadalo jako plody z jasanu a mělo bronzové zbraně. Jedli tam chleba a maso a z války měli potěšení, protože to byli zpupní a nelítostní lidé. Všechny si je vzala černá smrt.

e) Čtvrté pokolení bylo rovněž bronzové, ale vznešenější a ušlechtlejší, neboť je zplodili bohové se smrtelnými matkami. Tito lidé bojovali slavně při obléhání Théb, při výpravě Argonautů a v trojské válce. Stali se héroji a žijí v Elysiu.

f) Páté pokolení je dnešní, železné. Jsou to nehodní potomci čtvrtého: zvrhlí, krutí, nespravedliví, zlomyslní, chlípni, nevděční rodičům a zrádní.³

1. Ačkoliv mýtus o Zlatém věku tradice zachovala vlastně z dob, kdy kmen sloužil Včelí bohyni, za Hésioda už tito lidé zapoměli na brutalitu její vlády před příchodem zemědělství a zbylo pouze idealistické přesvědčení, že lidé spolu kdysi žili v harmonii včelího úlu (viz 2,2). Hésiodos byl chudý rolník a tvrdý život z něho udělal mrzouta a pesimistu. I mýtus o stříbrném věku zachycuje podmínky matriarchátu – podobné existovaly ještě v klasické době mezi Pikty, černomořskými Mossynoiky (viz 151e) a mezi některými kmeny na Baleárách, v Galícii a v zálivu Syrta. Muži tu dosud byli opovrhovaným pohlavím, ačkoli zemědělství se již ujalo a války byly vzácné. Stříbro je kovem Měsíční

² Hippolytos: *Vyvrácení všech herezí* V 6,3; Eusebios: *Evangelní příprava* III 1,3.

³ Hésiodos: *Práce a dny* 109–201, se scholii.